

Plan ploče – zapis nastavnoga gradiva u nastavi povijesti

Zapis nastavnoga gradiva je važan element svakoga nastavnog sata povijesti. Trebao bi nastajati postupno u etapi obrade nastavnoga gradiva, nakon obrade pojedinog sadržajnog naglaska, tj. podnaslova nastavnog sata te bi se stoga trebao uskladiti s artikulacijom, odnosno realizacijom nastavnog sata. Budući da je prije zapis nastavnoga gradiva stvaran na ploči uz pomoć krede, taj je zapis bio samo niz ključnih riječi ili kratkih rečenica, a uporabom folija i grafoskopa, računala i prezentacije Microsoft PowerPoint te ostalih pomagala (kartoni, papiri, plakati), zapis nastavnoga gradiva, tj. plan ploče se upotpunio. S obzirom na uporabu, zapise nastavnoga gradiva možemo podijeliti na klasične zapise nastavnoga gradiva, neklasične zapise ili nastavno-radne listove i na autentične ili grafičke zapise. Pri stvaranju zapisa nastavnoga gradiva učitelji moraju uzeti u obzir vremenski plan sata i ispravnost rješenja u slučaju neklasičnih zapisa kako bi se njima učenici mogli koristiti pri učenju kod kuće (zajedno s udžbenikom). U svim slučajevima zapis nastavnoga gradiva mora biti osnova za zaključno ponavljanje te, osobito, za provjeru jesu li učenici shvatili povijesne podatke, razumjeli uzroke, posljedice i veze te prepoznali razlike i sličnosti različitih povijesnih događaja.

Ključne riječi: plan ploče, zapis nastavnoga gradiva, povijest, nastavno-radni listovi, grafički zapis

Plan ploče

Izraz plan ploče znači zapis nastavnoga gradiva na ploči (kredom ili flomasterom) i sve se više povlači iz uporabe zbog drugih mogućnosti zapisa novoga nastavnoga gradiva na nastavnom satu. Dakle, zapis nastavnoga gradiva je kraći zapis obrađenoga nastavnoga gradiva. Nastavni sadržaj je strukturiran po sadržajnim naglascima nastavne jedinice. Zapis nastavnoga gradiva je kratak, jednostavan, razumljiv i pojednostavljen zapis sadržaja iz udžbenika, tumačenja nastavnika i dodatnih sadržaja. Osnovno tehničko pravilo jest da je zapis sadržajno strukturiran, tj. pregledan.

Josip Demarin još je 1969. godine zapisao: »Učenici moraju zabilježiti ono što je napisano na ploči da bi što točnije usvojili povijesno gradivo. Na ploču zapisujemo temu, potrebna imena, nazive, najvažnije datume i činjenice. Sve to mora biti pregledno i razumljivo, datumi se ne smiju odvajati od događaja na koji se odnose, a

strane riječi, zemljopisna imena i različite nazive treba zapisati u kazalu pojmova.¹ Tomaž Weber smatra da se »plan ploče po svojoj sadržajno-tehničkoj osnovi ne smije sadržajno i po redoslijedu razlikovati od artikulacije nastavne pripreme i didaktičke zamisli nastavne jedinice u udžbeniku povijesti.«²

Budući da se zapis nastavnoga gradiva na ploči (kredom) sve rjeđe koristi u školama, mogli bismo se umjesto izrazom zapis na ploči koristiti izrazima zapis nastavnoga gradiva na foliji, zapis nastavnoga gradiva na papiru, zapis nastavnoga gradiva pomoću PowerPoint prezentacije, zapis nastavnoga gradiva na elektronskoj ploči itd. Svim slikama nastavnoga gradiva na ploči, tj. zapisima nastavnoga gradiva, zajedničko je da u skraćenu obliku predstavljaju sadržaj nastavnog sata koji će učenicima služiti kao pomoć pri učenju kod kuće i pripremi za ocjenjivanje znanja. Zapis nastavnoga gradiva trebao bi biti sastavni dio svakoga nastavnog sata.

Učenici sami ili uz pomoć nastavnika bilježe nastavno gradivo, što im pomaže da lakše i brže nauče novo nastavno gradivo koje se obrađuje na nastavnom satu. Pri tomu ih nastavnici moraju naučiti da izrađuju različite zapise nastavnoga gradiva. Da bi to nastavnik uspješno učinio, može si postaviti sljedeća refleksivna pitanja: Koja je svrha zapisivanja nastavnoga gradiva? Što mogu učiniti da pomognem učenicima pri bilježenju nastavnoga gradiva? Kojim se vrstama zapisa nastavnoga gradiva koriste učenici i čime si pomažu (flomasteri, bojice, podcrtavanje, veći naslovi, strelice i sl.)? Trebam li ih potaknuti da se koriste i drugim načinima bilježenja nastavnoga gradiva? Kako da ih naučim drugim vrstama zapisivanja nastavnoga gradiva? Nastavnik bi učenike trebao stalno poticati da redovno pregledavaju bilješke i uređuju ih kako bi lakše i brže naučili nastavno gradivo.³ Također, nastavnik bi morao redovno provjeravati jesu li učenici točno zapisali nastavno gradivo kako bi ga točno i naučili.

Budući da zapisi novoga nastavnoga gradiva mogu biti u obliku zapisa po natuknicama, radnih zadataka, kronoloških tablica, grafičkih zapisa i dr., možemo ih podijeliti na klasične zapise nastavnoga gradiva, neklasične zapise nastavnoga gradiva u obliku nastavno-radnih listova te na autentične, odnosno grafičke zapise nastavnoga gradiva.⁴

1 Josip Demarin, *Pouk zgodovine v osnovni šoli.*, (Ljubljana: DZS, 1968), str. 79.

2 Tomaž Weber, T. »Tabelska slika pri pouku zgodovine: soodvisnost med zasnovno učne enote-artikulacijo, zasnovno, zgodovinskega učbenika in tabelsko sliko«, *Zgodovina v šoli* 1, br. 2 (1992): 31.

3 Robert J. Marzano i dr., *A Handbook for Classroom Instruction that Works.* (Alexandria Virginia: ASCD, 2001.), str. 82.

4 Primjeri zapisa nastavnoga gradiva postoje i u elektronskom časopisu *Prispevki k didaktiki zgodovine*, u svakom godištu uz br. 3 na internetskoj stranici <http://wff1.ff.uni-lj.si/oddelki/zgodovin/DANIJELA/DIDAKTIKAZGODOVINE/Prispevki.htm> (30. rujna 2013).

Klasičan zapis nastavnoga gradiva

Klasičan zapis nastavnoga gradiva uključuje sadržajnu strukturu tjeka nastavnog sata (naslov, podnaslovi – sadržajni naglasci, svaki podnaslov ima izabrani nastavni sadržaj), npr. 1. Podnaslov (u zagradi je u kratkim rečenicama naveden kraći sadržaj), 2. podnaslov (u zagradi je sadržaj naveden u natuknicama koje su razumljive i logične), 3. podnaslov (u zagradi je sadržaj naveden pomoću ključnih riječi). Elementi sadržaja nastavnoga gradiva koji su istaknuti pri poučavanju u glavnom dijelu nastavnog sata moraju biti navedeni u zapisu nastavnoga gradiva.

Tabela: Primjer klasičnog zapisa nastavnog gradiva:

Naslov nastavnog sata	Ludvig XIV. (1638.-1715.) ⁵
<u>Podnaslov br. 1</u> , tj. naslov 1. sadržajnog naglaska Kraći sadržaj u kratkim rečenicama	1. Vladavina Želio je biti utjecajan vladar kojega nitko neće ograničavati. Imenovao je državne službenike. Imao je stalnu, plaćenu vojsku. Smanjila se uloga staleža i plemstva.
<u>Podnaslov br. 2</u> , tj. naslov 2. sadržajnog naglaska Kraći sadržaj u natuknicama	2. Vjera - proglasio katoličku vjeru državnom vjerom; - zahtijevao od protestanata da isele ili se odreknu svoje vjere
<u>Podnaslov br. 3</u> , tj. naslov 3. sadržajnog naglaska Kraći sadržaj izražen ključnim riječima	3. Gospodarstvo - obrt (prizvodnja tkanina) - prerada željeza - trgovina (uvoz sirovina iz kolonija, izvoz gotovih proizvoda)

Sadržaj je najčešće predstavljen kratkim rečenicama, natuknicama ili ključnim riječima, koje uključuju imena, godine, događaje, pojmove ili nepoznate riječi. Zapis nastavnoga gradiva nastavnik može zapisati na ploči, može na ploču prilijepiti veće plakate s krupnijim slovima, može ga pomoću folija projicirati na grafoskopu (veličina slova trebala bi biti najmanje 20 ako je tekst pisan u programu Microsoft Word) ili u PowerPoint prezentaciji projicirati LCD-projektorom. Zapis nastavnoga gradiva nastavnik može i diktirati ili učenicima podijeliti unaprijed pripremljene fotokopije zapisa nastavnoga gradiva.

Budući da su suvremeni udžbenici sadržajno strukturirani na primjeren način, i oni mogu predstavljati klasičan zapis nastavnoga gradiva. Tako struktura sadržaja

5 Preuzeto iz: Janez Cvirin, Elizabeta Hriberšek Balkovec, Andrej Studen, *Koraki v času. Novi vek. Zgodovina za 7. razred osemletke.* (Ljubljana: DZS, 2000.), str. 57.

u udžbeniku nadomješta klasičan zapis nastavnoga gradiva. Time se treba koristiti samo u slučajevima kada zbog aktivnog rada učenika (grupnog, u paru, individualnog ili drugih alternativnih metoda rada) vremenski nije moguće realizirati bilježenje nastavnoga gradiva, odnosno u slučajevima kada je struktura sadržaja u udžbeniku ista kao ona koja se realizira na nastavnom satu. Ako se u razredu nikada ne koristi zapis nastavnog sata, tj. kada se koristi samo udžbenik, učenici nemaju upute tj. pomoć pri učenju kod kuće, a ne razvija se ni pismenost učenika, koja je u 21. stoljeću važna kompetencija u obrazovanju.

U osnovnoj školi su zapisi nastavnoga gradiva kratki. Najčešće se nastavno gradivo bilježi ili diktira u kratkim rečenicama u obliku nabranja, a u srednjim školama su zapisi znatno dulji s ključnim riječima ili natuknicama koje učenici nakon nastavnikova izlaganja samostalno bilježe. Pri obradi nastavnoga gradiva uvijek je predviđeno odgovarajuće vrijeme za zapisivanje nastavnoga gradiva. U osnovnoj školi primjerenije je diktiranje, a u srednjoj zapisivanje nakon nastavnikova izlaganja. No, nastavnikovo objašnjavanje mora biti jasno, sustavno, primjereno i zorno, s pauzama, kako bi učenici stigli sve zapisati. Pri nastavnikovu izlaganju također je važan tempo govora, odnosno tumačenja. U slučaju kada je izlaganje prekinuto drugom metodom ili aktivnošću, nastavnik mora upozoriti učenike kada se opet trebaju posvetiti bilježenju nastavnoga gradiva. U srednjoj školi učenici samostalno zapisuju nastavnikovo izlaganje pa je zbog toga tempo govora vrlo važan. Budući da ni u srednjoj školi više ne prevladava samo tumačenje nastavnika, on mora upozoriti učenike kada i što bilježiti. Ako se nastavnik koristi metodom razgovora, metodom rada s pisanom ili slikovnom građom i sl., učenici ne mogu zabilježiti nastavno gradivo. Zbog toga im i u srednjoj školi nastavnik mora pomoći pri zapisivanju nastavnoga gradiva barem s ključnim riječima i strukturom sadržaja (naslov, podnaslovi, ključni pojmovi, imena, godine i sl.).

Klasičan zapis mora sadržavati barem naslov nastavnog sata i podnaslove. Bolje je ako se podnaslovi koriste hijerarhijski, čime se označavaju veze naslova s ostalim podnaslovima, npr. 1. Naslov, 1.1 Podnaslov, 1.2 Podnaslov; 2. Naslov, 2.1 Podnaslov, 2.2 Podnaslov itd.

Budući da nastavnik na ploču četo zabilježi određene pojmove, nove izraze, kao i veze među njima, preporučuje se dvojni zapis – na lijevoj strani klasičan zapis nastavnoga gradiva, a na desnoj ključne riječi ili druga pojašnjenja.

U slučaju aktivnih nastavnih oblika ili metoda, pri kojima su učenici aktivno uključeni i gdje je nastavnikovo izlaganje prekinuto, učenici ne mogu na temelju npr. zadataka i pitanja koje postavlja nastavnik ili na temelju odgovora koje daju učenici, zabilježiti nastavno gradivo. U tom je slučaju potrebna nastavnikova pomoć pri strukturiranju sadržaja i izboru zapisa nastavnoga gradiva.

Pri klasičnom zapisu pretpostavljamo da je obvezan trokut priprema za nastavni sat – udžbenik – zapis nastavnoga gradiva. Udžbenik može preuzeti funkciju zapisa

nastavnoga gradiva samo u slučajevima kada ima primjerenu strukturu sadržaja ili kada zbog aktivnog rada učenika nije moguće realizirati zapis nastavnoga gradiva.

Neklasičan zapis nastavnoga gradiva: nastavno-radni listovi

Neklasičan zapis nastavnoga gradiva dobio je na važnosti krajem 20. stoljeća, nakon osamostaljenja Slovenije, kada su počeli izlaziti novi udžbenici povijesti, a nastavno-radni listovi predstavljali su dopunu udžbeniku ili zamjenu za radne bilježnice koje još nisu bile tiskane. Kada su tiskane sve radne bilježnice za sve razrede osnovne i srednje škole, neklasičan način zapisivanja nastavnoga gradiva u obliku nastavno-radnih listova se zadržao i još više unaprijedio.

Kod nastavno-radnih listova radi se o dva izraza: nastavni i radni. Nastavni listovi su fotokopije listova za učenike koji su namijenjeni učenju (npr. fotokopije povijesnih izvora, izabranih pisanih odlomaka, izabrane slikovne građe). Najčešće se koriste kao pisana ili slikovna demonstracija pri obradi nastavnoga gradiva ili kao zahtjevniji rad s pisanim ili slikovnim izvorima.

Radni listovi su fotokopije listova za učenike koji sadrže zadatke, odnosno pitanja te prazan prostor u koji učenici upisuju odgovore. Mogu se koristiti pri uvodnom ponavljanju nastavnoga gradiva (uvođenje u novo nastavno gradivo), za ponavljanje nastavnoga gradiva tijekom etape obrade novoga nastavnoga gradiva, u etapi vježbanja (zadaci uz slikovnu ili pisanu građu) ili u etapi ponavljanja i provjere.

Najčešće su sastavljeni kao nastavno-radni listovi, što znači da sadržavaju gradivo za učenje i različite zadatke za aktivno uključivanje učenika pri obradi novoga nastavnoga gradiva. Nastavnici – početnici se rado koriste tim listovima jer lakše izvode nastavni sat i od učenika dobiju kvalitetnije znanje (učenici učine manje pogrešaka pri zapisivanju nastavnoga gradiva, preglednije i jednostavnije učenje, aktivnije učenje itd.).

Nastavno-radni listovi se koriste pri obradi novoga nastavnoga gradiva, najčešće pri svakom sadržajnom naglasku, tj. podnaslovu jer su sadržajno strukturirani kao i nastavnikova priprema ili sadržaj udžbenika. Nastavno-radni listovi su vrlo pogodni za vježbanje (rad s izvorima), produblјivanje i ponavljanje staroga ili novoga nastavnoga gradiva. Važno je istaknuti da potpuno i pravilno ispunjeni nastavno-radni listovi predstavljaju zapis nastavnoga gradiva po kojemu uz udžbenik učenici mogu vježbati i ponavljati nastavno gradivo. Važni su i zbog toga što nastavnik na temelju poznavanja učenika može sastaviti prilagođene nastavno-radne listove pomoću kojih učenici postižu bolje rezultate.

Za sve nastavno-radne listove kao neklasične zapise nastavnoga gradiva karakteristično je da je njihova sadržajna struktura slična ili ista kao i struktura udžbenika i plan nastavnog sata. Sadržavaju različite zadatke objektivnog tipa, zadatke sa slobodnim odgovorima ili zadatke koji se odnose na različite povijesne izvore. Za motivaciju učenika dodani su i drugi zadaci, kao npr. mreže, rebusi, križaljke i druge igre.

Struktura nastavno-radnih listova je vrlo različita. Npr. za prvi sadržajni naglasak mogu biti pripremljena pitanja uz udžbenički tekst, za drugi sadržajni naglasak uz slikovnu građu, a za treći različiti zadaci. Drugi primjer: za prvi sadržajni naglasak sastavljeni su različiti zadaci s kratkim odgovorima, za drugi zadaci dopunjavanja teksta, a za treći sadržajni naglasak zadaci kraćih slobodnih odgovora. Treći primjer: za prvi sadržajni naglasak sastavljeni su zadaci za prvu grupu (pri grupnom radu učenika), za drugi su sastavljeni zadaci za drugu grupu, za treći sadržajni naglasak zadaci za rad u trećoj grupi itd. U svakom slučaju, nastavnik mora voditi računa da ostane dovoljno vremena za rješavanje i provjeru zadataka. Pri pregledu zadataka, odnosno rješenja, nastavnik mora paziti da svi učenici zabilježe točne odgovore jer će nastavno gradivo učiti upravo iz tih nastavno-radnih listova.

Pri sastavljanju nastavno-radnih listova nastavnici se mogu koristiti bogatom slikovnom građom iz udžbenika, zbirki izvora i stručne literature te pisanim odlomcima (primarnim ili sekundarnim). Za srednju školu mogu se koristiti dulji i složeniji odlomci pisanih izvora. Za sve korištene izvore mora se navesti literatura i stranice. Citiranje izvora potiče učenike na dodatno čitanje, a pomaže i nastavniku pri objavljivanju nastavnih listova u priložima ili člancima.

Tabela: Primjer strukture nastavno-radnih listova koji sadrže različite zadatke

<p>Naslov nastavnog sata</p> <p>Podnaslov br. 1 u obliku pitanja:</p> <p>Zadaci s kratkim odgovorima. Zadaci s izbornim odgovorima. Zadaci alternativnog izbora. Zadaci povezivanja. Zadaci uređivanja.</p>
<p>Podnaslov br. 2 u obliku tvrdnje:</p> <p>Zadaci uz slikovnu ili pisanu građu.</p>
<p>Podnaslov br. 3 u obliku pitanja:</p> <p>Zadaci dopunjavanja. Zadaci s kraćim slobodnim odgovorom.</p>

Budući da su mnoge radne bilježnice sastavljene kao radni, odnosno nastavno-radni listovi, nastavnik ne mora sam sastavljati nove. U tim slučajevima riješena radna bilježnica može predstavljati zapis nastavnoga gradiva po kojem, uz udžbenik, učenici mogu učiti. Tim se rješenjem treba koristiti samo onda kada nastavni sat prati sadržajnu strukturu radne bilježnice, koja je ista kao i struktura sadržaja u udžbeniku.

Nastavno-radni listovi kao neklasičan zapis mogu predstavljati zapis nastavnoga gradiva samo ako učitelj provjeri imaju li svi učenici te listove pravilno ispunjene.

Autentičan zapis nastavnoga gradiva: grafički zapisi

Obrađivano nastavno gradivo učenici mogu zapisati pomoću različitih grafičkih prikaza. Postoji mnogo vrsta grafičkih zapisa koji učenicima omogućuju brže pamćenje, bolje razumijevanje događaja, lakše usporedbe i vrednovanje. Autentični zapisi shematski ili grafički predstavljaju cjelokupan nastavni sadržaj ili njegov dio, i to prikazujući različite odnose, hijerarhiju, povezivanja i sl. U nastavku ćemo predstaviti samo neke primjere grafičkih zapisa.⁶ Postoje i druge vrste autentičnih zapisa koje mogu stvarati učenici i nastavnici.

Učenici mogu svako obrađeno nastavno gradivo zabilježiti na način da temeljnu poruku sadržaja upišu na vrh piramide kao ključnu riječ (kao naslov nastavnog sata), zatim izaberu drugu najvažniju informaciju, tj. ključne riječi i zapišu ih u sljedeći kat piramide. Na dnu piramide zapisuju detaljnije informacije o novom nastavnom gradivu.⁷

Često se obrađeno nastavno gradivo prikazuje pomoću pojmovne mreže. Pojmovna mreža omogućuje učenicima da prikažu odnose među važnim pojmovima dijela teksta ili teksta u cjelini. »U sredini ili na vrhu pojmovne mreže je ključna riječ, oko nje su razvrstani svi oni pojmovi koji ključnu riječ tumače, pojašnjavaju... Pritom ne postoji unaprijed određeni standardni oblik pojmovne mreže. Oblik pojmovne mreže ovisi o strukturi samog teksta. Drugačije je ako u tekstu prevladava struktura uzrok – posljedica, ili ako učenici u tekstu traže sličnosti i razlike dviju pojava, ili pak ako je u tekstu važan redoslijed događaja itd.«⁸

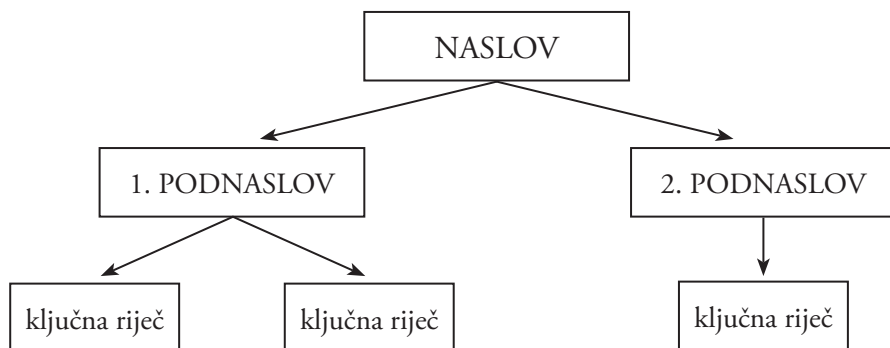
Također, učenici se mogu poslužiti misaonim obrascima kako bi na sustavan način u obliku ključnih riječi prikazali bitne informacije obrađenoga nastavnoga gradiva.⁹ No, moraju pripaziti da zaista stvore prave misaone obrasce, koje mogu

6 Primjeri zadataka preuzeti iz: Danijela Trškan, *Lokalna zgodovina: učenje z odkrivanjem* (Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete, 2007.), str. 203–206 i iz Danijela Trškan, *Lokalna zgodovina – učenje z odkrivanjem: naloge malo drugače* (Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete, 2007.).

7 Paul Ginnis, *Učitelj – sam svoj mojster: kako vsakega učenca pripeljemo do uspeh*, (Ljubljana: Rokus, 2004.), str. 78–81.

8 Sonja Pečjak, Ana Gradišar, *Bralne učne strategije*, (Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2002), str. 173.

9 *Ibid.*, str. 181.

Shema: Primjer hierarhijske pojmovne mreže

nacrta u obliku rogova, pa iz središnje točke povlačiti crte, a ključne riječi napisati na te crte; u obliku riblje kosti, a ključne riječi upisati na crte, tj. kosti; u obliku oblačića, a ključne riječi upisati u oblačić.¹⁰

Za uspoređivanje događaja, osoba, stajališta i sl. učenici se mogu poslužiti Vennovim dijagramom, koji se sastoji od dvaju krugova koji se djelomično preklapaju. U svaki dio kruga učenici upisuju glavne značajke, a u dio gdje se krugovi preklapaju upišu zajedničke značajke.¹¹

Za uspoređivanje se često koristi usporedna tablica, tj. „usporedna matrica“¹² pomoću koje učenici mogu usporediti više događaja, osoba i sl. Karakteristike upisuju u tablicu.

Načini vladanja: ¹³	Zakonodavna vlast	Izvršna vlast	Sudbena vlast
Apsolutistička vladavina	Kralj	Kralj	Kralj
Demokratska vladavina	Parlament	Vlada	Sudovi

Primjerice, za prikaz uzročno-posljedičnih odnosa (na jednoj strani učenici zabilježe uzroke, a na drugoj posljedice), za prikaz pozitivnih, odnosno negativnih značajki određene osobe i sl. može se koristiti prikaz u obliku riblje kosti – učenici nacrtaju liniju iz koje prema gore i prema dolje izlaze riblje kosti.¹⁴ U gornjem dijelu navedu uzroke, a u donjem najčešće posljedice nekog događaja, ili obrnuto.

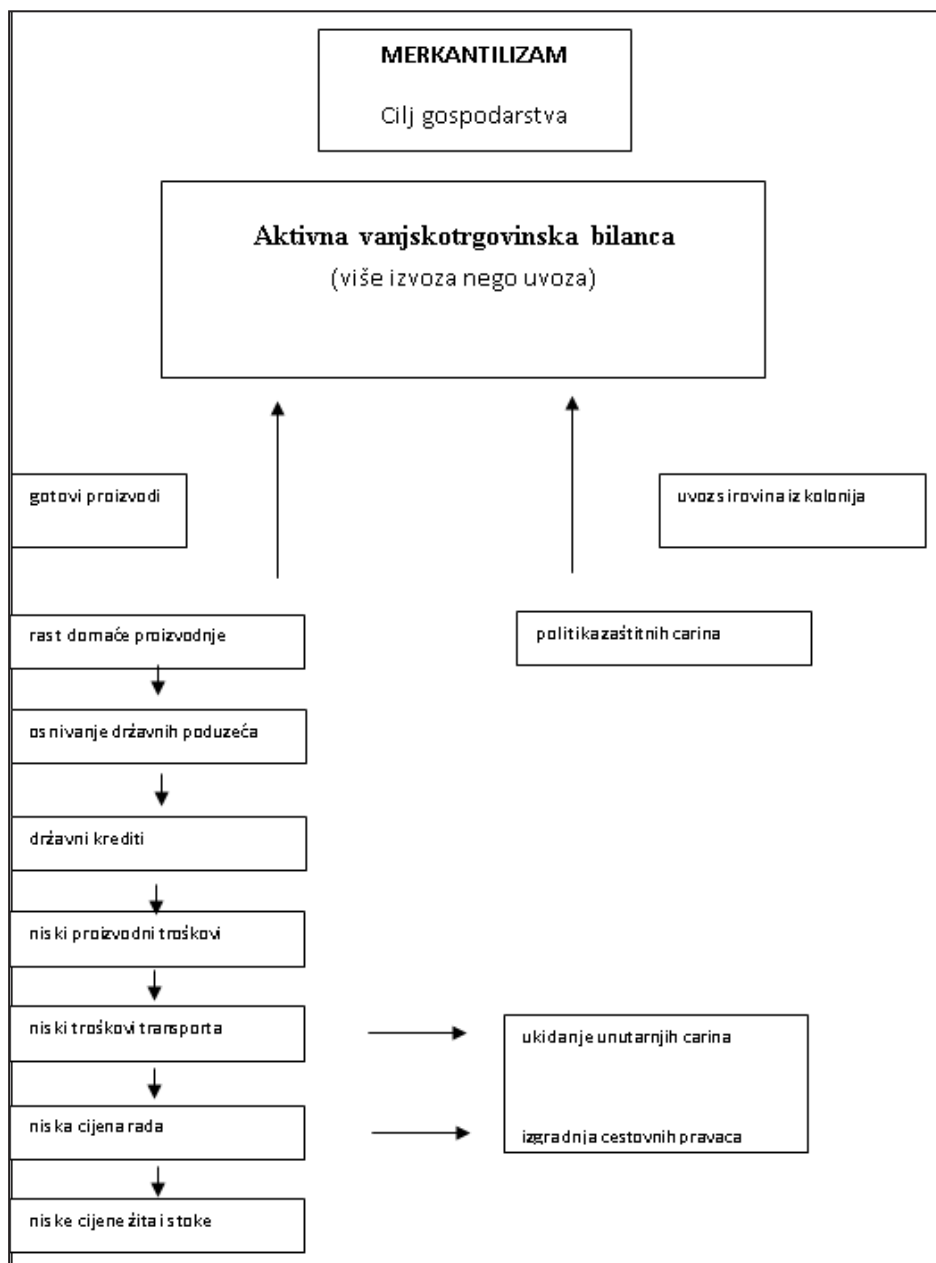
10 Ingemar Svantesson, *Miselni vzorci in spomin*, (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992), str. 45.

11 Sonja Pečjak, Ana Gradišar, *Bralne učne strategije* (Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2002.), str. 196.

12 Ibid., str. 200.

13 Podaci preuzeti iz: Josip Cvirn, Elizabeta Hriberšek Balkovec, Andrej Studen, *Koraki v času. Novi vek. Zgodovina za 7. razred osemletke* (Ljubljana: DZS, 2000.), str. 58. Primjer apsolutističke vladavine odnosi se na Luja XIV.

14 Ibid., str. 204.

Redoslijed događaja učenici mogu prikazati na više načina. Uz vremensku traku, iznad ili ispod koje učenici upisuju događaje, osobe ili značajke vremena, tijek događaja može se prikazati i vodoravnim, okomitim ili kružnim strelicama.¹⁵

¹⁵ Ibid., str. 207, 211–216.

Kao i u slučaju nastavno-radnih listova, nastavnici moraju paziti da svi učenici pravilno ispune grafičke zapise jer će ih samo tako moći koristiti za učenje. Zbog toga nastavnici moraju predvidjeti vrijeme za provjeru rješenja (npr. usmeno, u pisanu obliku kao zapis na ploči, rješenjima na foliji, PowerPoint dijapozitivima, ili u obliku fotokopija).

Primjer grafičkog zapisa iz udžbenika¹⁶

Grafički prikazi su osobito pogodni za predstavljanje podataka, tj. informacija. Najčešće se koriste za prikaz opisa osoba, događaja, predmeta i mjesta; za prikaz kronološkog redoslijeda, prikaz procesa, razloga i posljedica, te za predstavljanje prostora i vremena.¹⁷

U udžbenicima i radnim bilježnicama za povijest često su uključeni različiti grafički zapisi nastavnoga gradiva, a najčešći su raznovrsni misaoni obrasci, pojmovne mreže, usporedne tablice ili kronološke usporedne tablice. Prije korištenja već pripremljenih grafičkih zapisa nastavnik mora učenike naučiti preciznom opažanju, uspoređivanju i vrednovanju tih zapisa jer su ih stvorili drugi autori. Primjereni su za etapu vježbanja, ponavljanja ili provjere. Nastavnik u vezi s već sastavljenim grafičkim zapisima u udžbenicima i radnim bilježnicama može postaviti sljedeća pitanja: Koje značajke su prikazane? Koje su izabrane značajke pozitivne, a koje negativne? Kako su raspoređene značajke? Koje biste značajke još mogli dodati? Koji događaji su uvršteni i kako? Gdje i kako su uvršteni ostali događaji? Što predstavljaju legende, strelice, crte i drugi simboli? Što prikazuju boje? Kakvi su odnosi i veze između elemenata? Što nam poručuju ti grafički zapisi sl.

Zaključak

Različiti zapisi nastavnoga gradiva mogu biti motivirajući za učenike jer uključuju VAK, vizualnost, auditivnost i kinestetički element, a u različitim kombinacijama potiču i analizu – uspoređivanje, sintezu i vrednovanje, odnosno, prema Bloomu, više misaone procese.

Budući da zapis nastavnoga gradiva spada ponajviše u etapu obrade nastavnoga gradiva, može se stvarati prije obrade, tijekom obrade, prateći podnaslove ili nakon obrade novoga nastavnoga gradiva. Plan ploče, tj. zapis nastavnoga gradiva ne spada u druge etape jer su, primjerice, etapa uvođenja, etapa vježbanja, ponavljanja ili etapa provjere (i ocjenjivanja) namijenjene drugim učeničkim aktivnostima. To ipak ne znači da se učenici za učenje ne mogu koristiti zadacima za ponavljanje ili zadacima za vježbanje.

16 Preuzeto iz: Janez Cvirin, Elizabeta Hriberšek Balkovec, Andrej Studen, *Koraki v času. Novi vek. Zgodovina za 7. razred osemletke*. (Ljubljana: DZS, 2000.), str. 57.

17 Robert J. Marzano i dr., *A Handbook for Classroom Instruction that Works* (Alexandria, Virginia: ASCD, 2001.), str. 145–148.

Na koji će način stvoriti i prikazati sliku ploče, tj. zapis nastavnoga gradiva, prepušteno je nastavnikovu izboru, a u skladu s izabranim obrađivanim nastavnim gradivom, strukturom udžbenika, strukturom radne bilježnice te idejama nastavnika i učenika. Tomaž Weber smatra »da pri oblikovanju slike ploče (također i nastavne pripreme) do izražaja dolazi tvrdnja da je nastavnik povijesti domišljati umjetnik kojemu je u tom smislu dopuštena sva stvaralačka sloboda.«¹⁸

Literatura

- Cvirn, Janez, Elizabeta Hriberšek Balkovec, Andrej Studen. *Koraki v času. Novi vek. Zgodovina za 7. razred osemletke*. Ljubljana: DZS, 2000.
- Demarin, Josip. *Pouk zgodovine v osnovni šoli*. Ljubljana: DZS, 1969.
- Ginnis, Paul. *Učitelj – sam svoj mojster: kako vsakega učenca pripeljemo do uspeha*. Ljubljana: Rokus, 2004.
- Marzano, Robert J. i dr. *A Handbook for Classroom Instruction that Works*. Alexandria, Virginia: ASCD, 2001.
- Pečjak, Sonja, Ana Gradišar. *Bralne učne strategije*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2002.
- Svantesson, Ingemar. *Miselni vzorci in spomin*. Ljubljana: CZ, 1992.
- Trškan, Danijela. *Lokalna zgodovina: učenje z odkrivanjem*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete, 2007.
- Trškan, Danijela. *Lokalna zgodovina – učenje z odkrivanjem: naloge malo drugače*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete, 2007.
- Trškan, Danijela, ur. *Prispevki k didaktiki zgodovine*. <http://wff1.ff.uni-lj.si/oddelki/zgodovin/DANIJELA/DIDAKTIKAZGODOVINE/Prispevki.htm> (30. rujna 2013).
- Weber, Tomaž. »Tabelska slika pri pouku zgodovine: soodvisnost med zasnovano učne enote-artikulacijom, zasnovano, zgodovinskega učbenika in tabelsko sliko«. *Zgodovina v šoli* 1, br. 2 (1992): 27–35.

Sa slovenskog prevela: Sanja Žinić

18 Weber, T. »Tabelska slika pri pouku zgodovine: soodvisnost med zasnovano učne enote-artikulacijom, zasnovano, zgodovinskega učbenika in tabelsko sliko«, *Zgodovina v šoli* 1, br. 2 (1992.): 33.

SUMMARY

Planning the notes in history lessons

The article deals with the issue of planning the notes the students should take during history lessons. It is argued that new technologies (such as Microsoft Power Point, computers, overhead projectors) and other aids (paper, cardboard etc.) provided new possibilities for presenting lesson materials. Teachers are encouraged to use this new technology in order to create lessons that are more attractive and stimulating to students. There are several kinds of lesson notes: classical, unclassical (or lesson work sheets) and authentic or graphic notes. Lesson notes should be made within the timeframe of the lesson, and they should always be corrected, so that students could use them as learning materials. Most importantly lesson notes should present the basis for repetition, feedback and evaluation of the way students understood the lessons.